

Sinimaaria Ranki
Liiketalouden klusterin johtaja, Metropolia Ammattikorkeakoulu,
Tutkimuseettisen neuvottelukunnan jäsen,
sinimaaria.ranki@metropolia.fi

EETTISYYS TUTKIMUSTOIMINNAN PROSESSISSA

1. Johdanto

Tutkimusetiikkaa ammattikorkeakouluissa – ja myös tiedekorkeakouluissa – voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta: tutkimuksen sisällön sekä tutkimuksen laatua ja tehokkuutta ohjaavien mittareiden näkökulmasta. Tutkimuksen sisällöistä lähtevä näkökulma tarkoittaa eettisten kysymysten pohdintaa tutkimusprosessia apuna käyttäen. Sen eri vaiheissa nousee esiin tilanteita, joissa tutkijan valinta vaikuttaa tutkimuksen sisältöön. Toinen näkökulma, tutkimuksen laatua ja tehokkuutta ohjaavat mittarit, ovat opetusministeriön työkaluina sen tehdessä päätöksiä ammattikorkeakoulujen toiminnan rahoituksesta. Ministeriö tarkastelee sekä tutkimusten sisällöllistä laatua että tutkimustoiminnan tehokkuutta. Laadukas tutkimus tarkoittaa luotettavia ja yhteiskunnan kannalta kiinnostavia, käyttökelpoisia tuloksia. Tutkimustoiminnan tehokkuus taas mittaa, kuinka paljon tutkimustoimintaan sijoitettu raha tuottaa tutkimusta.

Puhuttaessa tutkimusetiikasta ammattikorkeakouluista ei siis riitä, että tarkastellaan vain tutkijan eettisiä ongelmia hänen tehdessään tutkimusta. On otettava huomioon koko tutkimustoiminnan prosessi, joka pitää sisällään myös ammattikorkeakoulun hallinnollisia päätöksiä. Pohdinta tutkimusetiikasta ammattikorkeakouluissa on tutkimuksen tekemistä tukevan hallinnon ja tutkimuksen tekemisen yhteen kietoutunut prosessi. Tätä kutsutaan tutkimustoiminnan prosessiksi. Viime kädessä päädytään siihen, että ammattikorkeakoulun tutkimusetiikkaan vaikuttaa voimakkaasti tutkimustoiminnan johtamisen etiikka. Tämä voidaan havaita, kun tutkimusprosessin tarkasteluun yhdistetään rahoituspäätöksiä ohjaavat mittarit.

2. Tutkimusprosessi

Tutkimuksen laadun takeena voidaan pitää sitä, että tutkimusprosessin jokainen vaihe ja yksityiskohta on etukäteen huolella suunniteltu, riskiarvio on tehty ja prosessin kulku on huolella dokumentoitu. Tutkimusprosessin voidaan yksinkertaistettuna esittää muodostuvan seuraavista vaiheista:

1. Tutkimusaiheen valinta
2. Menetelmien valinta

3. Aineiston kokoaminen ja luokittelu
4. Tutkimuksen tekeminen valituin menetelmin
5. Tulosten hyväksyminen tai hylkääminen
6. Tulosten julkistaminen
7. Tulosten mahdolliset sovellukset

Jokaiseen vaiheeseen liittyy moraalisia näkökulmia, joihin tutkijan on otettava kantaa, ennen kuin hän voi edetä seuraavaan vaiheeseen. Puhutaan tieteen etiikasta. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunnan Hyvän tieteellisen käytännön ohjeet). Tutkimusprosessin eri vaiheissa tutkija voi siis kohdata eettisen ongelman: pohdinnoistaan huolimatta hän ei välttämättä pääse yksiselitteisesti selvyyteen, millainen toiminta on eettisesti tai moraalisesti oikein jossakin tilanteessa. Jos hän on kuitenkin huolella punninnut eri näkökulmia ja vaihtoehtoja sekä osoittanut niin tehneensä ja sen jälkeen päätyntä mielestään oikeimpaan vaihtoehtoon, voidaan hänen sanoa pyrkineen vilpittömästi totuuteen, joka on tutkijan velvollisuus. Tämä on selkeästi eri tilanne kuin se, että tutkija on selvillä oikeasta toimintatavasta mutta tekee siitä huolimatta tietoisesti ja harkitusti väärin. Kova kilpailu sekä yksilöiden että organisaatioiden kesken houkuttelee väärin tekemiseen. Lyhyellä tähtämellä taloudelliset tavoitteet houkuttavat, vaikka pitkällä tähtämellä panostaminen tutkimuksen laatuun ja toiminnan eettisyyteen toisi kestävämmän taloudellisen tuloksen.

Tutkimuksen aiheen valinta on ensimmäinen vaihe, jossa tutkija tekee eettisen valinnan. Kun hän valitsee yhden aiheen, jää toinen aihe valitsematta. Ammattikorkeakouluissa työelämälähtöisyys vaikuttaa ilman muuta aiheen valintaan. Tutkimus- ja kehittämishankkeiden aiheita valittaessa valitaan mielellään sellaisia aiheita, joiden tuloksia voidaan hyödyntää välittömästi joko opetuksessa tai yhteistyökumppaniksi valitussa yrityksessä tai työyhteisössä. Tämä on ammattikorkeakoulututkimuksen selkeä profiili.

Tutkimusmenetelmiä valittaessa on tyypillistä vertailla menetelmien tehokkuutta ja eettistä kestävyyttä. Menetelmän valinta määrittää aineiston keruuta. Valintoja tehdessään tutkijan tulee miettiä, aiheutetaanko tutkimuksen kohteille vahinkoa. Vahinko voi olla suora fyysinen vahinko. Henkinen vahinko voi puolestaan ilmetä välittömästi tai vasta myöhemmin. Tutkija voi menettelyllään aiheuttaa esimerkiksi uhkan henkilön työllisyydelle. Tärkeää on myös pohtia eettisestä näkökulmasta, miten tutkimuksen kulku tulee selvittää osallistujille ja miten heidän suostumuksensa osallistumiseen hankitaan.

Varsinaisen tutkimuksen suorittamisessa tutkijan velvollisuus on noudattaa huolellisuutta. Hyvä dokumentointi on tässä kullannarvoinen apu. On tärkeää muistaa, että tutkimusprosessin jokaisen vaiheen huolellinen läpikäynti helpottaa seuraavaan vaiheen valintojen tekemistä. Tutkijan valinta hyväksyä tai hylätä tulokset helpottuu, jos hän on edeltävissä vaiheissa tarkkaan tiedostanut tulosten luotettavuuteen vaikuttaneet tekijät. Tutkijan tulee tuoda selkeästi tutkimustulokset ilman henkilökohtaisia kannanottoja. Tulosten

arvottaminen - ovatko tulokset hyviä vai huonoja - on jo tutkimusprosessin viimeistä vaihetta. Sitä edeltää tutkimustulosten julkaisemisen vaihe. Tulosten julkistaminen on tärkeää, koska se mahdollistaa tiedon kumuloitumisen ja tieteen korjautuvuuden. Tutkimusprosessin viimeinen vaihe on tutkimustulosten soveltaminen. Tämä vaihe jää usein tutkijan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle.

3. Ammattikorkeakoulujen tutkimustoimintaa ohjaavat mitat

Opetusministeriö on julkistanut alustavan ehdotuksen, jonka mukaan ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoimintaa arvioidaan seuraavien mittojen perusteella:

- Mitta E1) Kilpailtu kotimainen tutkimusrahoitus (Suomen Akatemia, Tekee) suhteessa ammattikorkeakoulun kokonaisrahoitukseen
- Mitta E2) Kotimainen ja ulkomainen yritysrahoitus ja EU-rahoitus suhteessa ammattikorkeakoulun kokonaisrahoitukseen
- Mitta E3) Ammattikorkeakoulujen henkilöstön tuottamien julkaisujen määrä suhteessa päätoimisten opettajien ja T&K-henkilöstön määrään
- Mitta E4) Oppiminen T&K-hankkeissa: T&K-hankkeissa suoritettujen opintopisteiden määrä suhteessa läsnä olevien opiskelijoiden määrään.

(Kari Korhonen 13. – 14.11.2008)

Kun nämä mitat yhdistetään tutkimusprosessiin, voidaan muodostaa kokonaiskäsitys tutkimuseettisistä kysymyksistä ammattikorkeakouluissa. Tutkimustoiminta sisältää sekä hallinnolliset että varsinaiseen tutkimukseen liittyvät asiat. Näin ollen tutkimustoiminnan prosessin voidaan kuvata koostuvan seuraavista vaiheista:

1. Ammattikorkeakoulu päättää tutkimustoiminnan strategiset painopistealueet
2. Näiden puitteissa todetaan kehitystarve yhdessä työelämän organisaation kanssa
3. Käydään neuvottelu hankkeen tavoitteista, toteutusmallista ja rahoituksesta, syntyvän suunnitelman pohjalta osapuolet tekevät päätöksen hankkeen aloittamisesta
4. Samanaikaiset prosessit:
  - a. Tutkimuksen toteutus normaalin tutkimusprosessin mukaisesti
  - b. Mahdolliset opinnäytetyöprosessit
  - c. Ammattikorkeakoulun sisäinen seuranta ajankäytöstä ja rahankäytöstä
5. Hankkeen tulosten julkistaminen
6. Hankkeen tulosten hyödyntäminen
7. Tutkimustoiminnan raportointi ohjaavalle ministeriölle

8. Ministeriön rahoituspäätös

Seuraavaksi esitetään niitä eettisiä pohdinnan paikkoja, joita ilmenee tai saattaa ilmetä ammattikorkeakoulun tutkimustoiminnan prosessissa.

4. Tutkimustoiminnan prosessin eettisen pohdinnan paikat

4.1 Tutkimustoiminnan strategisten painopisteiden määrittäminen

Tutkimustoiminnan strategisten painopisteiden valinta on keskeinen ylimmän johdon päätös. Tämä valinta vaikuttaa siihen, miten hyvin tutkimustoiminta tukee koulutusta ja sen tavoitteita, sekä siihen, miten ammattikorkeakoulu osaltaan siirtää osaamista toimialueensa työelämän hyödyksi. Osataksaan tehdä mahdollisimman oikeita valintoja ja tarvittaessa muuttaa niitä, strategisia päätöstä tekevillä tulisi olla syvä ymmärrys toimintaympäristön dynamiikasta ja ammattikorkeakoulunsa koulutus- ja tutkimustoiminnan sisällöllisistä vahvuuksista. Yhdistämällä nämä näkemykset päättäjät asettaa ammattikorkeakoulun tutkimustoiminnalle selkeän suunnan, joka määrittää sen profiloitumista. Selkeä tutkimustoiminnan suunta antaa hankkeiden aloittamiselle tärkeän tuen: keskitytään siihen, mitä osataan ja mitä tavoitellaan. Jos suuntaa ei ole, vaarana on rahan perässä juokseminen, eli hankkeiden aiheita valitaan kulloinkin avoinna olevien rahoitushakujen mukaan. Tällöin osaaminen hajoaa eikä kehity organisaation tasolla. Selkeiden tavoitteiden asettaminen ja strategisten valintojen tekeminen on eettisesti tärkeää, koska ammattikorkeakoulut käyttävät veronmaksajien rahoja. Eettisyyden edellytys on, että julkista rahaa käytetään tehokkaasti ja toimijan roolin mukaisesti. Strategiset valinnat ohjaavat, mihin resursseja panostetaan ja mistä luovutaan.

4.2 Neuvottelu hankkeen sisällöstä ja rahoituksesta

Tutkimustoiminnan toinen ja kolmas vaihe etenevät usein yhtä aikaa ja vuorotellen. Valitaan yksittäisen hankkeen aihe ja sovitaan toteutustavasta. Hankkeessa mukana olevan työelämän organisaation kanssa on muistettava sopia hyvän tieteellisen käytännön ja objektiivisuuden periaatteen noudattamisesta, tulosten julkisuudesta ja mahdollisen taloudellisen hyödyn jakamisesta. Näistä asioista sopiminen korostuu, koska ammattikorkeakoulussa tutkimuksen ja opetuksen tulee olla tiiviisti yhteen kytkeytyneitä. Näin ollen tavoiteltava ammattikorkeakoulun tutkimushanke on sellainen, jossa opiskelijat ovat aktiivisesti mukana, usein opinnäytetyötään tekemässä. Tämä tavoite on selkeästi myös opetusministeriön ehdottamassa ja jo käytössä olevassa tutkimustoiminnan mitassa *E4, Oppiminen T&K-hankkeissa*, joka mittaa hankkeissa suoritettujen opintopisteiden määrää.

On muistettava, että vaikka opiskelijat työskentelevät hankkeissa motivoituneina, heiltä ei voi edellyttää osaamista vaan vasta oppimista. Tämä

seikka on syytä todeta hyvin selkeästi jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Muistettava on myös, että tällä perusteella ammattikorkeakoulu voi hinnoitella kehittämishankkeensa alhaisemmalle tasolle kuin esimerkiksi konsulttiyritys. On kuitenkin pidettävä huoli siitä, että raja on selvä. Ammattikorkeakoulu ei saa vääristää markkinoita hyödyntämällä alhaisempaa hinnoittelua.

4.3 Samanaikaiset prosessit

Kun suunnitelman pohjalta on tehty päätös tutkimushankkeesta, käynnistyy kolme samanaikaista prosessia. Ensimmäinen on opettajan vastuulla oleva tutkimuksenteon prosessi. Sen sisällä käynnistyy opinnäytetyön prosessi, jolle on ammattikorkeakouluissa määritetty omat tavoitteensa. Tämä on usein opintohallinnollisia osia lukuun ottamatta yhteneväinen tutkimuksen prosessin kanssa. Näihin liittyviä eettisiä pohdinnan paikkoja on käsitelty lyhyesti edellä.

Kolmas prosessi on hallinnollinen prosessi, joka pitää sisällään tutkimustyöhön käytettyjen resurssien seurannan ja raportoinnin. Jos hankkeeseen liittyy ulkopuolista rahoitusta, kuten ehdotetut mitat *E1, Kilpailtu kotimainen tutkimusrahoitus*, ja *E2, Kotimainen ja ulkomainen yritysrahoitus ja EU-rahoitus*, edellyttävät, rahavirtojen seuranta ja sen läpinäkyvyys on ensiarvoisen tärkeää. Taloushallinnon prosessien pitäisi olla riittävän yksinkertaisia, jotta tutkija itse tai kuka tahansa muu voi seurata, miten ja minne raha liikkuu. Taloushallinnon opastus on tässä tutkijalle arvokas asia.

4.4 Tulosten julkistaminen

Tutkimustoiminnan viides vaihe on tutkimustulosten julkistaminen. Käytössä oleva ja edelleen käytettäväksi ehdotettu mitta *E3, Henkilöstön tuottamien julkaisujen määrä*, pyrkii kohottamaan suomalaisen tutkimuksen laatua ja tuottavuutta. Julkaisemiseen liittyy kuitenkin pohdinnan arvoisia kohtia. Yksi niistä on ammattikorkeakoulujen tehtävänä oleva työelämälähtöinen tutkimus. Jos hankkeen tilaaja tavoittelee tuloksista kilpailuetua, tilaaja ei todennäköisesti halua tuloksia julkistettavan. Tämän intressiristiriidan vuoksi on äärimmäisen tärkeää jo hankkeen aloittamisvaiheessa huolella sopia tulosten julkaisemisesta. Tämä koskee erityisesti opinnäytetöitä sisältäviä hankkeita. Ne ovat yksiselitteisesti julkisia, koska niiden perusteella myönnetään tutkinto. Usein keskustelu hankekumppanin kanssa johtaa yhteisymmärrykseen niin, että opiskelija saa tutkintonsa ja tilaaja tuloksensa, tarvittaessa joiltakin osin salaisina.

Toinen pohdinnan aihe on, mitä pidetään julkaisuna. Monella ammattikorkeakoululla on omia julkaisusarjoja, mikä on hyvä asia, koska se on yksi kanava siirtää osaamista korkeakoululta työelämän käyttöön. Sarjat ovat kuitenkin laadultaan erilaisia. Jos lasketaan julkaisuissa kaikki omissa julkaisusarjoissa julkaistut kirjoitukset, voidaan saada lopputulokseksi suuri julkaisujen määrä. Voidaan kuitenkin kysyä, missä määrin se nostaa suomalaisen tutkimuksen laatua ja tuottavuutta.

4.5. Tulosten soveltaminen

Tutkimustoiminnan prosessissa on seuraavana tulosten soveltaminen ja käyttö. Työelämän tarpeita hyödyttävä aiheen valinta vaikuttaa usein myös tutkimuksen aikajänteeseen: tulosten hyödynnettävyys voi olla sidottu yksittäiseen hetkeen tai yksittäiseen organisaatioon. Ammattikorkeakoulun tutkimustoiminnan tulee kuitenkin olla kiinteässä yhteydessä koulutukseen. Ammattikorkeakoulun vastuulla on siis huolehtia siitä, että tutkimustoiminnan tulokset saadaan opetuksen käyttöön. Tämä voi tapahtua myös pitkällä aikavälillä. Tutkimustoiminnan tarjoamia mahdollisuuksia voidaan hyödyntää myös opettajien osaamisen kehittämisessä. Tällöin tutkimustoiminnassa syntyvät tieto ja osaaminen siirtyvät opetuksen hyödyksi.

4.6 Raportointi rahoittajalle ja uusi rahoituspäätös

Tutkimustoiminnan prosessin kaksi viimeistä vaihetta liittyvät ohjaavaan viranomaiseen eli rahoittajaan. Raportoinnissa rehellisyyden noudattaminen on eettistä johtamista. Jos rahoitus myönnetään määrällisen mittauksen perusteella, on kiusauksena alentaa rimaa niin, että sen ylittävien suoritteiden määrä kasvaa. Olisi tärkeää kehittää myös tutkimus- ja kehittämistoiminnan laatua mittaavia tapoja. Laadun mittaaminen on toki haastavaa, mutta sitä kannattaisi yrittää. Jos tehtävänä on työelämälähtöinen tutkimus, miksi ei tutkittaisi hankkeen toimijoiden tai tilaajaorganisaatioiden kokemuksia tulosten tai kehittämistyön hyödyllisyydestä. Jos lasketaan julkaisuja, miksi ei laskettaisi myös menekkiä eli tutkimukseen kohdistuvia viittauksia, myyntiä tai latauksia?

Ministeriö tekee päätöksensä (tuloksellisuus)rahoituksen myöntämisestä mittareiden perusteella. Mittareiden käyttö on tärkeää, koska se tekee rahoituspäätöksestä läpinäkyvän. Läpinäkyvyydestä huolimatta on hyvän hallintotavan mukaista huolehtia siitä, ettei ammattikorkeakoulun ja rahoittavan ministeriön välillä ole kytköksiä tai sidoksia, jotka antavat aihetta eettiselle pohdinnalle.

5. Eettinen johtaminen tuottaa eettistä tutkimusta

Raportoitujen lukujen tausta on sitä vahvempi, mitä korkeampi on eettisen johtamisen kulttuuri raportin antaneessa ammattikorkeakoulussa. Jos ylimmän johdon laatimasta sisäisestä asiakirjasta löytyy plagiaatti, tämä on selkeä toimintamalli sekä henkilöstölle että opinnäytetyötään tekeville opiskelijoille. Jos ammattikorkeakoulun oma tutkimusneuvosto ohjeistaa kirjoittajan vähentämään lähdeviittausten käyttöä, tai jos ylin johto sallii työntekijän käyttää tohtorin titteliä silloin, kun väitöstilaisuuden päivä on vasta edessä, ammattikorkeakoulun uskottavuus tutkimusyhteisönä kärsii. Tutkimusetiikka ei ole vain tutkijoiden asia. Toimintamalli lähtee ylimmästä johdosta.

On tärkeää, että jokaisessa ammattikorkeakoulussa tiedostetaan, että tutkimustoiminnan prosessi on kokonaisuus, jossa hallinnolliset toimintamallit sekä varsinaisen tutkimuksen tekeminen kulkevat käsi kädessä. Niiden tulee tukea toisiaan ja molemmissa on pyrittävä eettisesti kestäviin ratkaisuihin. Vaikka tässä artikkelissa mainittiin parannettavia seikkoja, on muistettava, että ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnassa on myös suuri joukko tuloksellisia, vaikuttavia ja esimerkillisiä hankkeita. Kasvavat ulkoisen rahoituksen virrat ovat hyvän tunnustetun tutkimusosaamisen mittari. Niiden taustalta voidaan tunnistaa eettisesti hyvin johdettu koulutus- ja tutkimusorganisaatio.

Lähteet

Kari Korhosen esitys KOTA-AMKOTA –seminaarissa 13.-14.11.2008. Saatavissa osoitteesta
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tapahtumakalenteri/2008/11/Liitteet_KOTA-AMKOTA_seminaari/Kari_Korhonen_tuloksellisuusmittarit_141108.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvän tieteellisen käytännön ohjeet.
<http://www.tenk.fi/HTK/index.htm>